

УДК 339.13.017

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ**Мельник М.А., Серікова О. М.****ACTUAL PROBLEMS OF ASSESSING THE FINANCIAL CONDITION OF INSOLVENT COMPANIES****Melnik M.A., Serikova O.M.**

В статті досліджені основні підходи до оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств в сучасних умовах господарювання. Розглянуті зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на спроможність підприємств якісно здійснювати свою діяльність та підтримувати належний фінансовий стан. Проаналізовані існуючі підходи до оцінки вірогідності банкрутства підприємств та визначені шляхи їх удосконалення з урахуванням потреб сьогодення. Виявлені напрями реалізації завдань з оцінки фінансового стану, які дозволяють врахувати конкретні умови та специфічні особливості діяльності підприємств.
Ключові слова: неплатоспроможне підприємство, фінансовий стан, банкрутство, причини, оцінка, шляхи, удосконалення, механізм, методи, система.

Постановка проблеми. Унаслідок соціально-економічної, політичної кризи і озброєного конфлікту на Донбасі Україна перебуває на межі дефолта. На жаль, прогнози експертів невтішні: із-за бойових дій на Сході та анексії Криму зруйнована інфраструктура, багато підприємств припиняють роботу або скорочують виробництво. Патова ситуація для підприємств склалася не тільки в зоні АТО: різка девальвація національної валюти надто ускладнила ведення бізнесу. Окремі підприємства закриваються або переносять свою діяльність в інші регіони. Але, перенести свою діяльність спроможні підприємства сфери послуг, а перенести виробництво з великою кількістю основних засобів та персоналу практично неможливо. У зв'язку з цим бізнес потерпає катастрофічні збитки.

В таких умовах багато підприємств матеріальної сфери згортають свою діяльність, стають неплатоспроможними та банкрутують. Про фактичне банкрутство – неможливість розрахуватися з кредиторами – сьогодні заявили багато підприємств, чим поставили своїх контрагентів в аналогічну ситуацію неможливості заплатити по рахунках. Така ланцюгова реакція значно погіршала загальну економічну ситуацію в країні.

Банкрутство завжди було основним інструментом оздоровлення економіки. Але сучасний стан багатьох українських підприємств викликаний впливом зовнішніх факторів і не є наслідком необґрунтованих та невдалих управлінських дій.

У зв'язку з цим, надзвичайно актуальним є дослідження особливостей оцінки і аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств у нових умовах їх функціонування та розробка дієвих механізмів для покращення їхнього стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі останніх років помітно зріс інтерес до проблем оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств. Ці проблеми стали предметом дослідження учених В. Астахова, І.Бланка, Р.Костирко, Л.Лахтіонової, В.Меца, Л.Пісьмаченко, О.Тарещенко, А.Череп, Є.Шабаліна і ін. Незважаючи на вагомість отриманих наукових результатів, учені дотримуються погляду, що проблеми аналізу та оцінки фінансового стану все ще до кінця не досліджені. Складність проблематики обумовлена нестабільністю соціально-трудова стосунків, системною кризою у всіх сферах життя країни, дією глобалізації і інших зовнішніх чинників. У сучасних умовах до таких чинників потрібно віднести затяжний конфлікт на південному Сході країни, який привів до зростання кількості підприємств-банкрутів.

Західні підходи до оцінки фінансового стану підприємств-банкрутів відрізняються великою різноманітністю, і можуть бути корисні для української теорії та практики управління, але необхідно враховувати і специфічні особливості вітчизняних організацій при застосуванні зарубіжних теорій.

Проте, з розвитком економіки виникає багато специфічних моментів щодо оцінки фінансового стану підприємств та надзвичайно актуальним є визначення напрямів аналізу та оцінки діяльності в сучасних умовах господарювання. В рамках дослідження методів оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств є до сих пір недостатньо

розроблені методологічні і методичні питання, які і визначили вибір теми дослідження, його мету і завдання.

Мета статті полягає у визначенні спектра актуальних проблем оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств, що надасть можливість своєчасно діагностувати та оцінити рівень неплатоспроможності, її причини, фінансові ризики та можливість покращення фінансового стану з метою уникнення банкрутства.

Матеріали і результати дослідження. Платіжна неспроможність підприємства є ознакою його банкрутства.

Класиками зарубіжного досвіду в сфері діагностики неплатоспроможних підприємств безперечно є В.Г. Бівер, Е. Альтман, Таффлер, Спрингейт, Роман Ліс та інші, які працювали над побудовою інтегральних моделей прогнозування банкрутства, так званих Z-коефіцієнтів; та Дж.Аргенті, Скоун, І. Ансофф, праці яких присвячені створенню систем формалізованих та неформалізованих критеріїв прогнозування банкрутства.

Діагностика банкрутства представляє собою систему цільового фінансового аналізу, який спрямований на виявлення факторів, причин фінансової неспроможності підприємства, встановлення тенденції їх розвитку та аналізу варіантів найкращого вирішення існуючих проблем. Переважна більшість науковців аналіз неплатоспроможного підприємства пов'язує із можливістю передбачення його банкрутства, про що свідчать багаточисленні розроблені моделі прогнозування подальшого розвитку кризового стану підприємства[1].

Неспроможність підприємств може виникати по незалежних і залежних причинах. До незалежних причин, або зовнішнім, на думку І. Бланка, відносяться наступні [2]:

1. Економічні – кризовий стан країни, загальний спад виробництва, інфляція, нестабільність фінансової системи, зростання цін на ресурси, зміну кон'юнктури ринку, неплатоспроможність і банкрутство партнерів. Однією з причин неспроможності суб'єктів господарювання може бути фіскальна політика держави. Високий рівень оподаткування може виявитися непосильним для підприємства.

2. Політичні – політична нестабільність суспільства, зовнішньоекономічна політика держави, розрив економічних зв'язків, втрата ринків збуту, зміна умов експорту – імпорту, недосконалість законодавства в області господарського права, антимонопольної політики, підприємницької діяльності і інших проявів регулюючої функції держави, зміна політичного режиму.

3. Посилення міжнародної конкуренції у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу, прагненням розширення частки займаного ринку і впровадження нових продуктів.

4. Демографічні – чисельність, склад народонаселення, рівень добробуту народу, культурний устрій суспільства, визначальний розмір і структуру потреб, платоспроможний попит населення на ті та інші види товарів і послуг.

До залежних або внутрішніх причин неспроможності підприємства відносяться [3]:

1. Відсутність ефективної системи управління;

2. Відсутність чіткої фінансової стратегії розвитку підприємства;

3. Дефіцит власного оборотного капіталу як наслідок неефективної виробничо-комерційної діяльності або неефективної інвестиційної політики;

4. Низький рівень техніки, технології і організації виробництва;

5. Зниження ефективності використання виробничих ресурсів організації, його виробничій потужності і, як наслідок, високий рівень собівартості, збитки – «проїдання» власного капіталу;

6. Утворення наднормативних залишків незавершеного будівництва, незавершеного виробництва, виробничих запасів, готової продукції, у зв'язку з чим відбувається затоварювання, сповільнюється оборотність капіталу і утворюється дефіцит. Це примушує підприємство залізати в борги і може бути причиною банкрутства;

7. Погана клієнтура підприємства, яка платить із запізненнями або не платить зовсім унаслідок банкрутства, що вимушує підприємство самому залізати в борги. Так зароджується ланцюгове банкрутство;

8. Відсутність збуту із-за низького рівня організації маркетингової діяльності по вивченню ринків збуту продукції, формуванню портфеля замовлень, підвищенню якості і конкурентоспроможності продукції, виробленню цінової політики;

9. Залучення позикових коштів в оборот підприємства на невигідних умовах, що веде до зниження рентабельності господарської діяльності і здібності до самофінансування;

10. Швидке і неконтрольоване розширення господарської діяльності, внаслідок чого запаси ростуть швидше за об'єм продажів. Звідси і з'являється потреба в залученні короткострокових позикових коштів, які можуть перевищити чисті поточні активи (власний оборотний капітал). В результаті підприємство потрапляє під контроль банків і інших кредиторів і може піддатися загрозі банкрутства.

Сучасний стан розвитку країни додає до цих ознак нові, які пов'язані з проведенням воєнних дій, що робить неможливим виконання підприємством своїх функцій.

В той же час масове банкрутство боржників викличе не менш масове банкрутство кредиторів, і «лавина» банкрутств перешкодить подальшому економічному розвитку країни. Тому масове застосування процедури банкрутства господарюючих суб'єктів для українських умов неприйнятно. Необхідний пошук альтернативних механізмів вирішення проблеми неплатоспроможності.

Усі існуючі системи оцінки та прогнозування банкрутства підприємств, що розроблені закордонними та вітчизняними авторами включають декілька ключових показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. На їх основі авторами методик (Е. Альтман, У. Бівер, А. Вінакор, Конан, Гольдер, А. Таффлер) запропоновано комплексний (інте-

грований) показник ймовірності банкрутства підприємства [5].

Але орієнтація на якийсь один критерій (коефіцієнт), навіть, дуже привабливий з позицій теорії, на практиці не завжди виправдана. Більш того, методичні розробки з прогнозування банкрутства, не можуть бути повністю застосовані українськими підприємствами із-за відмінностей в умовах господарювання, галузевих особливостей, методології та організації бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Ефективним методом оцінки фінансового стану підприємства є постійне проведення фінансового аналізу, дані якого повинні застосовуватися для прийняття управлінських рішень. Крім того, дані фінансового аналізу можуть бути застосовані для прогнозування ймовірності банкрутства неплатоспроможних підприємств та сприяють прийняттю правильних рішень стосовно подолання кризового стану розвитку.

Фінансовий аналіз стану неплатоспроможних підприємств потрібно проводити з метою [6]:

- розрахунку коефіцієнтів фінансово-господарської діяльності;
- знаходження причин втрати платоспроможності;
- оцінки активів та пасивів підприємства;
- виявлення ознак фіктивного або навмисного банкрутства;
- формування висновків про можливість (неможливість) відновлення платоспроможності.

Таким чином, фінансовий аналіз дозволяє виявити конкретні причини неплатоспроможності окремого підприємства. І не може бути універсальних висновків для всіх підприємств, бо у кожного – свої причини неплатоспроможності та свої шляхи її подолання.

Оцінка та прогнозування ймовірності банкрутства можуть здійснюватися двома шляхами. Перший – застосування даних фінансової звітності та розрахунок аналітичних коефіцієнтів. Другий – аналіз даних підприємств, що стали банкрутами та порівняння їх з умовами розвитку досліджуваного підприємства [4].

Перший шлях – дуже ефективний, розроблено багато різних методик аналізу коефіцієнтів фінансового стану. Але є і деякі недоліки в його застосуванні. По-перше, підприємства, у яких є труднощі, можуть приховувати реальну картину свого стану, навіть, фальсифікувати інформацію. По-друге, деякі співвідношення, що розраховані за даними звітності підприємства, можуть свідчити про неплатоспроможність, а деякі показники – про стабільність діяльності. В таких умовах дуже складно оцінити реальний стан підприємства.

Другий шлях – потребує порівняння ознак банкрутства з основними показниками діяльності підприємства. Однак, більшість інформації про банкрутство українських підприємств не упорядковано з урахуванням галузі, особливостей функціонування, причин та інших важливих ознак.

На нашу думку, методика аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств крім кількісних характеристик, повинна доповнятися якісними ознаками, які враховують конкретні умови господарювання та причини кризового стану конкретного підприємства.

Крім цього, потрібно, з урахуванням особливостей розвитку української економіки, включити до методики аналізу фінансового стану систему критеріїв та стадій неплатоспроможності. Наявність таких характеристик дозволить успішним підприємствам, які стабільно працюють, при проведенні аналізу свого фінансового стану застосувати критерії ознак можливої неплатоспроможності і в разі виявлення їх зростання заздалегідь прийняти управлінські рішення, що сприяють подоланню тимчасових труднощів.

Такі ознаки і критерії можна розділити на два рівня. Перший рівень – несприятливі поточні значення або динаміка показників, що свідчить про можливі фінансові труднощі в майбутньому, у тому числі й банкрутстві. До таких ознак можна віднести:

- суттєве зниження обсягів виробництва;
- перевищення критичного рівня кредиторської заборгованості, що прострочена;
- надмірне використання короткострокових позикових коштів для фінансування довгострокових вкладень;
- дуже низькі показники коефіцієнтів ліквідності;
- постійна нестача оборотних коштів;
- постійне невиконання зобов'язань перед кредиторами, інвесторами, акціонерами;
- втрати довгострокових контрактів;
- несприятливі зміни у портфелі заказів та інші.

Другий рівень – ознаки і критерії, наявність яких свідчить про погіршення фінансового стану, але воно не є критичним, ймовірність банкрутства мала. При аналізі таких критеріїв підприємство повинно прийняти необхідні управлінські рішення. До таких ознак можна віднести:

- порушення виробничо-технологічного циклу;
- недостатня диверсифікація діяльності підприємства;
- неефективні довгострокові угоди;
- недооцінка технічного та технологічного оновлення та інші.

Для повного та ефективного застосування методики аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств потрібно визначити критичні значення критеріїв та їх деталізацію по галузям та умовам господарювання, що можливо при вивченні належної статистичної інформації.

Аналіз застосовуваних на українських підприємствах методів оцінки фінансового стану неплатоспроможних підприємств довів, що у більшості, застосовуються формалізовані методи прогнозування (статистичні та структурні) і майже не використовуються неформальні методи управління.

Неформальні методи ґрунтуються на аналітичних особливостях осіб, що ухвалюють управлінські рішення. Це сукупність логічних прийомів і методики вибору оптимальних рішень керівником шляхом теоретичного порівняння альтернатив з урахуванням накопиченого досвіду. Процеси прийняття рішень в економіці базуються передусім на використанні евристичних методів, а останні, у свою чергу, ґрунтуються на застосуванні правил, прийомів, спрощень, що узагальнюють відповідний досвід особи, яка приймає рішення. Евристичні методи прийняття рішення - це система принципів і правил, які задають найбільш імовірнісні стратегії і тактики діяльності людини, яка приймає рішення, стимулюючи її інтуїтивне мислення в процесі рішення, генерування нових ідей і на цій основі рішення певного класу творчих завдань, що істотно підвищують ефективність.

В сучасних умовах, коли вплив зовнішніх факторів на фінансовий стан підприємства є вирішальним, використання неформальних методів оцінки фінансового стану дозволить урахувати специфічні особливості досліджуваного підприємства, оцінити джерела фінансування та визначити конкретні заходи виходу з кризи.

Висновки. Таким чином, успішна оцінка фінансового стану неплатоспроможних підприємств можлива з урахуванням таких передумов:

- в основу фінансового аналізу та оцінки потрібно покласти показники діяльності підприємства за довгий період часу;
- інформація, що використовується для оцінки та фінансового аналізу, повинна достовірно відображати фінансовий стан підприємства;
- для аналізу використовуються ті показники, які найбільш придатні для оцінки ймовірності банкрутства підприємства з урахуванням конкретних умов функціонування;
- спеціаліст з фінансового аналізу повинен мати статистичну інформацію про банкрутство з урахуванням галузі, періоду часу.

Надійність висновків про банкрутство підприємств може бути підвищена за допомогою неформальних методів аналізу.

Подальші дослідження передбачають розкриття механізму формування антикризової стратегії управління підприємством.

Л і т е р а т у р а

1. Білик М. Удосконалення методичних підходів до аналізу фінансового стану підприємства// Економіст.-2003.- № 11.- С.40-43.
2. Бланк І.А.Фінансовий менеджмент: Учебний курс / І.А.Бланк.-К.: Ніка-центр Ельта,1999.-528 с.
3. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: Навч. посібник/ Р.О.Костирко.-Х.: Фактор, 2007.-784 с.
4. Костырко Л.А. Диагностика потенциала финансово-экономической устойчивости предприятия : Монография.. – 2-е изд., переработ. и дополн. – Х.: Фактор, 2008 – 336 с.
5. Письмаченко Л.М., Татаренко Н.М., Сперанська В.В. Особливості аналізу фінансового стану неплатоспроможних підприємств // Інвестиції: практика та досвід.- 2010.- № 7.- С. 32-36.

6. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник/ О.О. Терещенко. - К.: КНЕУ, 2000. - 412 с.

R e f e r e n c e s

1. Bilik M. Udoskonalennja metodichnih pidhodiv do analizu finansovogo stanu pidpriemstva// Ekonomist.-2003.-№ 11.- s.40-43.
2. Blank I.A.Finansovij menedzhment: Uchbovij kurs / I.A.Blank.-K.:Nika-centr El'ta,1999.-528 s.
3. Kostirko R.O. Finansovij analiz: Navch. posibnik/ R.O.Kostirko.-H.: Faktor, 2007.-784 s.
4. Lahtionova L.A. Finansovij analiz subektiv gospodarjuvanja: monografija/ L.A. Laktionova.-K.:KNEU, 2001.-387 s.
5. Pis'machenko L.M., Tatarenko N.M., Sperans'ka V.V. Osoblivosti analizu finansovogo stanu neplatospromozhnih pidriemstv/ /Investicii: praktika ta dosvid.- 2010.- № 7.- s. 32-36.
6. Tereshhenko O.O. Finansova sanacija ta bankrutstvo pidriemstv: Navch. posibnik/ O.O. Tereshhenko.- K.: KNEU, 2000.-412 s.

Мельник М.А., Серикова О. Н. Актуальные проблемы оценки финансового состояния неплатежеспособных предприятий

В статье исследованы основные подходы к оценке финансового состояния неплатёжеспособных предприятий в современных условиях хозяйствования. Рассмотрены внешние и внутренние факторы, которые влияют на способность предприятия качественно осуществлять свою деятельность и поддерживать необходимое финансовое состояние. Проанализированы существующие подходы к оценке вероятности банкротства предприятий и определены пути их совершенствования с учётом современных требований. Выявлены направления реализации заданий по оценке финансового состояния, которые позволят учесть конкретные условия и специфические особенности деятельности предприятий.

Ключевые слова: неплатёжеспособное предприятие, финансовое состояние, банкротство, причины, оценка, пути, совершенствование, механизм, методы, система.

Melnik M.A., Serikova O. M. Actual problems of assessing the financial condition of insolvent companies

In the article the main approaches to the assessment of the financial condition of insolvent companies in the current economic conditions are studied. Considered internal and external factors that affect the company's ability to qualitatively carry out their activities and maintain the necessary financial condition. Analyzed the existing approaches to the estimation of the probability of bankruptcy and the ways to improve them, taking into account contemporary requirements. Identified areas of implementation tasks to assess the financial condition that will take into account the specific conditions and specific characteristics of enterprises.

Keywords: insolvent company 's financial condition , bankruptcy , causes, evaluation , ways , improving the mechanism, methods, systems .

Мельник М.А. - к.е.н., доц. каф. «Облік і аудит» СНУ ім. В.Даля.

Серикова О. М. - к.е.н., доц. каф. «Облік і аудит» СНУ ім. В.Даля.
audit2@ukr.net

Рецензент: д.е.н., проф. кафедри «Фінанси» СНУ ім. В.Даля Костирко Л.А.

Стаття подана 29.01.2015